

ҮНДЭСНИЙ СОЁЛЫН ХӨГЖИЛ БА ХӨӨМИЙ

КАМИМУРА Акира/Япон/

1 Миний бие энэ илтгэлдээ “үндэсний соёл”-ын нэг хэсэг гэж хэлж болох монгол хөөмийг нийгмийн ухааны үүднээс авч үзэх гэсэн юм.

Ер нь “үндэстэн нь түүхийн тодорхой үе, тухайлбал феодалын бутралыг устгасан хөрөнгөтний нийгмийн үед буй болдог” (Бадамхатан 1982:9) харьцангуй орчин үеийн үзэгдэл юм. Үндэстэний ухамсар буюу үндэсний үзэл ч XVIII-XIX зууны үед Европт үүсч дэлхийд дэлгэрсэн үзэл санаа мөн. Түүний туйлын зорилт болох “үндэстэн-улс” (nation-state) нь одоо улс төрийн нэгжийн бусдыг дийлсэн ноёрхогч хэлбэр болоод байна. “Үндэстэн-улс”-тай болж чадсан үндэстэн нь өөрийнхөө амьдралын суурь болсон нутаг дэвсгэр, хилийг сахин хамгаалахаас гадна харьяа хүмүүсийг нэгтгэхийн тулд улсын доторхи соёлын ялгааг арилгахыг зорьж “үндэсний соёл”-ыг бүрдүүлэхийг чармайрдаг.

Харин одоо “дэлхийд дүүрсэн” улс төрийн энэ системийн талаар зөрчил гарч ирээд үндэстэн хоорондын зөрөлдөөн тулалдаан, үндэсний дайн үүсч, түүнийг даван туулах гэж Европын холбоо мэт улсын өөр хэлбэрийг эрж хайх хандлага ч гараад байна.

Нөгөөтэйгээр үндэсний үзэл нь хүч багатай үндэстэн, ястануудын хувьд өөрийнхөө эрх чөлөө, уламжлал, соёлыгоо хамгаалах чухал арга байгаа нь хэвээрээ байна. Мартагдсан уламжлалыг сэргээх, заримдаа шинээр уламжлал зохиох, тухайлбал уран сайхны фестиваль зохион байгуулах зэрэг аргаар, өөрийгөө бусдаас тодруулж улсаа нэгтгэх хөдөлгөөн явуулдаг байна.

Монгол улсын хувьд ч уран сайхан нь улсыг байгуулж нэгтгэхэд их ач холбогдолтой байсаар ирсэн. Ялангуяа үндэсний тусгаар тогтнол тогтворгүй байхад уран сайхан нь тусгаар тогтнолыг хамгаалах нэг ёсны “оюун санааны зэвсэг” болсон гэж хэлж болно. Хөөмий ч үндэсний бахархал болж гадаадад монголоо сурталчлахад их үүрэг гүйцэтгэж байна.

Хэдий тийм ч уран сайхан, хөөмий түүхийн замаар туулж тухайн үеийн нөхцөлийн дунд бүрдэж ирсэн бөгөөд цаг үеийн нөхцөл өөрчлөгдсөн бол түүний

ойлголт, үүрэг ч өөрчлөгдөх ёстой юм.

Иймээс би илтгэлдээ үндэсний соёл, ялангуяа “хөөмий”-гийн одоогийн стиль яаж бүрэлдсэнийг өгүүлээд шинэ үед хөөмийг өөрөөр санан төсөөлөхөд нэг материал болгох зорилт тавьсан юм.

2 Дээр дурдсанаар Монголд 1921 оноос хойш улс байгуулж нэгтгэхэд “уран сайхан” нь чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн байна.

Benedict Anderson “үндэстэн-улс” байгуулахад “хэвлэлийн капитализм” (‘print capitalism’) шаардагддаг гэж бичсэн байна. Ном, сониноор үндэсний үзэл түгээн сурталчлахаас гадна, нэг улсын дотор аль нэг газарт ямар нэг хүн нэг сонин, нэг номыг өөртэй нь төсөөтэй адилаар уншиж байгаа гэсэн ухамсар бүрдүүлж ижил хүний бүлэг болох үндэстэнийг “төсөөлөх”-өөр “хэвлэлийн капитализм” нь үндэстэн бүрэлдэхэд нэн чухал нөхцөл болох юм.

Монголын хувьд XX зууны эхний үед хүн амын бичиг үсэггүй байдал түгээмэл байсан болохоор тийм “хэвлэлийн капитализм” бүрэлдээгүй байсан. Харин оронд нь МАХН дуу хөгжим, ший жүжгийг хувьсгалын шинэ үзэл санаа сурталчлахад хэрэглэсэн юм. Мөн 1925 оноос клубыг хөдөө нутагт байгуулах ажил өрнөөд улсын ямар нэг сумын клубт нэг л дууг дуулж байгаа өөртэй нь төсөөтэй ямар нэг хүн бий гэсэн ухамсрыг бүрдүүлж байсан нь эргэлзээгүй юм.

Монгол ардын хувьсгалт намын төв хорооны тэргүүлэгчдийн 25 (1935) оны I сарын 17-ны өдрийн 11-р хурлын тогтоолд “Үндэстний хэлбэр маягтай бөгөөд хувьсгалын утга чанартай уран сайхны ажлыг төв ба орон нутагт чанартайгаар зохион байгуулж, улмаар феодал манжийн үлдэгдлүүдийг бүрэн нэгжин арилгах зэргээр ардын хувьсгалт соёлыг түргэн хөгжүүлэх явдал нь энэ өдөр нам засгийн өмнө шаардлагатайгаар тулгаран бүхий чухлын доторхи онц ажил даруй мөн” гэж тодорхойлсон нь хувьсгалын үеийн уран сайхны үүрэг, нийгэмд эзлэх байрыг тодорхой үзүүлж байна. Үнэхээр уран сайхан нь “МАХН-ын зэвсэг мөн”(Батсүрэн: 53) байсан билээ.

3 Социалист байгуулалтын үед сайн дурын уран сайханчдын үзлэг, тэмцээн их зохион байгуулагддаг болсон. Тухайлбал 1945 онд “Сайн дурын уран сайхны олимпиад”, 1946 онд “Хувьсгалын 25 жилийн ойд зориулсан сайн дурын уран

сайханчдын улсын үзлэг”-ийг тус тус явуулсан байна. Мөн энэ үед мэргэжлийн урлагийн байгууллагууд олноор байгуулагдсан боловч үндэсний боловсон хүчин дутагдаж байсан учраас ЗХУ-аас мэргэжлийн багш нарыг урьсан юм.(Энэбиш: 8)

Энэ шат үеийн уран сайхны байдлыг 1956 оны 2-р сарын 17-нд намын төв хорооны улс төрийн товчооноос гаргасан “Улсын хэмжээний сайн дурын авьяастан нарын үзлэгийг явуулах тухай” тогтоолоор харуулж болно. Тэнд

“...манай орны эдийн засаг, соёл шинжлэх ухааны хөгжилт болон өсч хөгжиж байгаа социалист секторын ажиллагаа, тэргүүний хүмүүсийн бүтэлч туршлага, монгол-зөвлөлтийн болон ардын ардчилсан орнуудын найрамдалт харилцааг харуулсан шинэ бүтээлийг бий болгох зорилгоор улсын хэмжээний сайн дурын уран сайхны үзлэгийг хувьсгалын 35 жилийн ойг угтаж явуулахыг БНМАУ-ын урлагийн хороонд зөвшөөрч үүрэг болгох..” гэжээ.

Энэ үед социалист агуулгатай “шинэ соёл”-ыг зохиохыг өндөрт тавьж байсан нь илэрхий болно.

4 Иймэрхүү цаг үеийн уур амьсгалын дунд монгол хөөмийн шинэ стиль бий болсон юм.

Ж.Бадраа 1982 онд

“Хөөмэй анх эхэндээ тоочин унших уул, ус, нутаг орныг магтсан шүлэгтэй, тэрнээ хоолойгоо шахаж тоочин уншсаны дараа хөөмэйлэх аялгуу нь амьсгааны хирээр богинохон байлаа. Жишээ нь ардын хувьсгалын 30 жилийн ойн үеэр болсон сайн дурын уран сайханчдын үзлэгээр шалгаран хөөмэйлж байсан Увс аймгийн ард Гэндэнгийн хөөмэй:

“Алтай хангай нутагтай билээ

Арван баяд угсаатан билээ” гэж тоочин уншаад шад бүрийн дараа хөөмэйлдэг байлаа. Тэгж тоочин унших байдал нь туульч нарын хүүрнэн хайлахтай төстэй боловч хэллэг нь түргэн байдаг.

1950-иад оны эхээр /тухайлбал 1954 оноос/ монголчуудын хөөмэйлэх урлагт өвөрмөц шинэтгэл гарсан юм. 1954 онд Улаанбаатарт Ховд аймгийн соёл-урлагийн 10 хоног болж, түүгээр Ховд аймгийн Чандмань сумын ард Цэдээ “Алтай ханы магтаал” гэдэг найрал дуунд хөөмэйлж ирсэн. “Алтайн магтаал”-ыг найруулсан байдлаар мөнөөхөн хөөмэйний тоочин унших үүрэг хэлбэр найрал дуучдад шилжиж хөөмэйч дангаараа аялгуулан хөөмэйлэх болсон байлаа. Тэр үед Улсын хөгжим-драмын театрт жүжүгчин байсан Г.(Т.? К.А.)Чимэддорж

тийнхүү Цэдээгийн хөөмэйлэхийг ихэд сонирхож, өөрөө хөөмэй сурахаар зориглон шийдэж оролдсоор санасандаа хүрч хөөмэйлдэг болохдоо ардын богино дууг шүлгийг нь тоочин уншихгүйгээр аялгуулан хөөмэйлдэг болсноор хөөмэйлэх урлагийг санамсаргүй шинэ шатанд дэвшүүлж орхисон билээ. Үүнд хөөмэйлэх аялгуу уртассаны дээр ардын дууны аялгууг даган хэмнэл хөдөлгөөн нь баяжиж тайвуухан бөгөөд цэвэрхэн хөөмэйлэх боломжийг ихэсгэсэн юм. (1998: 47)

гэж бичсэн байна.

Үүнийг уншихад монгол хөөмий нь гурван шатаар хөгжиж одоогийн хэлбэрийг олсон гэж ойлгож болно. Үүнд;

1-р шатад шүлгийг дуулсны дараа хөөмийлдэг байсан байхад

2-р шатад найрал дуунд дангаараа аялгуулан хөөмийлдэг болсон.

3-р шатан дээр одоогийн монгол хөөмийн стилийг Т. Чимэддорж анх зохиосон гэж болно.

Бадраа дурдаагүй боловч Цэдээгийн хөөмийлсэн найрал дууг Дагвын Лувсаншарав (1926-) найруулсан бололтой. Тэр нь “1945-1949 онд Улсын хөгжимт театрт жүжигчин, дуучин /зөвлөлтийн мэргэжилтэн Ф.И.Клешког дагалдсан/ 1949-1952 онд Улсын хөгжимт драмын театрын найрал дууны багш, 1952-1954 онд Ховд аймгийн хөгжимт театрт найрал дууны багш, уран сайхны удирдагч”-аар ажиллаж байсан (Жанцанноров:78). Цэдээ ч 1950 оноос Ховд аймгийн театрт анхны мэргэжилийн хөөмийч болон ажиллаж байсан билээ (Pegg: 41). Найрал дууны хөөмий бол ЗХУ-ын мэргэжилтэн Клешкогийн удирдлаган дор монгол уламжлалын найрын дууг үндэслээд найрал дууны шинэ уламжлалыг үүсгэх гэж эрэл хайгуул хийж байсан үед гарч ирсэн ололт мөн билээ.

Үүнийг 1954 оны 9-р сарын 14-нд монгол ардын хувьсгалт намын төв хорооны улс төрийн товчооны “Ховд аймгийн театрын ба сайн дурын урлагийн 10 хоногийн дүнгийн тухай” тогтоолд “.....Композитор н. Лувсаншаравын боловсруулсан <<Алтайн магтаал>> нь онц сайн бүтээл болно” гэж сайшаан тэмдэглэсэн юм. Найрал дууны хөөмий болон Чимэддоржийн монгол хөөмий бол Социалист байгуулалтын үед бий болсон “үндэсний соёл”-ын том амжилт гэж хэлж болно.

5 Харин 1980-ад оноос хойш социалист шинэ “үндэсний соёл” нь хуучин

уламжлал буюу “язгуур урлаг” болоод өөрөөр үнэлэгдэх болсон юм. Сайн дурын уран сайханчдын үзлэг нь “ардын язгуур урлгийн наадам” болон чанарын хувьд өөрчлөгдсөн.

Ж. Бадраа “язгуур урлаг” гэдэг нэр томъёоны тухай,
“..... Ардын уран бүтээл нийгмийн хөгжлийн түүхэн турхруу хувьсаж, аль нэгэн хэмжээгээр шинэтгэлд өртөж ирсэн жамтай атугай ч орчин үеийн шинэтгэлтэй харшуулбал харьцангуй буй ахуй уламжлалт шилдэг шинжээ хадгалж үлдсэний нь ардын язгуур урлаг гэж ялган нэрлэж ардын урлаг судлалын нэр томъёоны санд хэвшүүлэх цаг яг одоо болж байгааг цохож хэлмээр байна.

Ардын язгуур урлаг гэдэг энэ үес манайд ихэд дэлгэрч байгаа нэр томъёо оросоор бол “аутентичное народное искусство”, англиар бол “authentic Folkart” болж таарна гэж бодож байна. Өрнөдэхний бусад хэлэнд ч энэ аутентик гэдэг герег гаралтай үгийг “уг язгуурын, жинхэнэ” гэсэн утгаар хэрэглэж тогтсон билээ. (31-р тал)”

гэж тайлбарласан юм. Энд шинэтгэлээс уламжлалыг чухалчлах санаа илэрхий байна. Мөн цаг хугацаа туулж хуучнаараа үлдсэнд “жинхэнэ” гэж үнэлгээ өгч байгааг тэмдэглэе.

Хөөмийн хувьд Ж. Бадраа 1982 онд “Монгол хөөмэй” гэдэг телевизийн кино хийгээд хөөмийг дээр үеэс уламжлагдаж ирсэн “язгуур урлаг”-ийн талыг нь гол болгон үзүүлсэн юм. Тухайлбал тэрбээр кинонд цуурч Наранцогт гуай цуур үлээж байгаа дүрстэй цуур анх үүссэн домгийг хөөмийнх болгон оруулсан. Иймэрхүү хөөмийн үнэ цэнийг дээшлүүлэхэд зориулсан шинэ домгууд энэ кинонд ажиглагдаж байна.

6 Монголын соёл нь шинэчлэл, уламжлал хоёрын дундуур хөгжиж ирсэн гэсэн ч харьцуулж үзвэл шинэчлэлийг урьд нь тавиад байхад яагаад ийм эргэлт гарсан бэ гэдэг асуудал гарч ирнэ.

Шалтгааны нэг нь монголын нийгэм хурдан хөгжиж өөрчлөгдсөнөөс болсон гэж хэлж болно. 1970-аад оны сүүлээр Монголын бүх хүн амын тал нь суурин газарт амьдардаг болсон. Иймээс нүүдлийн мал аж ахуйд түшиглэсэн ёс заншил халагдаж байгааг дахиж түүнийг шинээр эргэн харахад хүрсэн юм. Мөн ийм хуучныг эргэн харах эргэлт нь Монголоор зогсохгүй дэлхийн түгээмэл үзэгдэл болоод байсан билээ.

Хөгжмийн зохиогч Жанцанноров нь намын Төв хороонд ажиллаж байхад “Ж.Бадраа, С.Лувсанвандан, Е.Доржсүрэн зэрэг хүмүүсийн шууд оролцоо, идэвхтэй дэмжлэгтэйгээр язгуур урлагийн анхны улсын үзлэг хийх тогтоолын төслийг боловсруулж, биечлэн хөөцөлдөж, бас Ю.Цэдмбал даргад өөрийн биеэр танилцуулжээ. Жанцанноров танилцуулагадаа монголын уламжлалт язгуур урлаг үгүй болж магадгүй байгааг олон талаар баримт нотолгоотой үндэслэн ярьсан аж.” гэж Болдбаатар бичсэн байна (156-157-р тал).

“Соёлын шинэчлэл” ч <<...Манай орныг цаашид хөгжүүлэх ээлжит зорилт, хэтийн төлөв нь БНМАУ-ын эдийн засаг, улс төр соёл үзэл суртлын талаар ах дүү социалист орнуудтай юуны түрүүнд ЗХУ-тай бүхий л аргаар ойртуулж нягтруулах явцыг хүчтэй болгохыг улам хурцаар шаардаж байна>> (Лувсанвандан 1981:85) гэж хэлсэн Ю. Цэдэмбалын үгийг бодвол соёлын оросчлолтоос ялгаагүй, нэг ёсны соёлын колончлол мөн гэсэн ойлголт бүрдээд байсан ч магадгүй.

7 Ж.Бадраа “authentic”, “authenticity” гэдэг ойлголтыг аваад “ардын язгуур урлаг” гэдэг нэр томъёог бүтээхэд ардын урлагийн судалгааны эргэлтийг бас сэдэж байсан юм. Тэрбээр

“Монгол ардын аливаа уран бүтээлийг, тэр дундаас монгол ардын хөгжмийн уран бүтээлийг зөвхөн “аман зохиол” гэж үзэж гол шинж чанары нь аман зохиол гэдгээр л тайлбарласнаар сэтгэл цадаж, ганц оноод хэлчихлээ дээ гэсэн шиг санаа амарч суух нь тун ч учир дутагдалтай болж байна.(16-р тал)”

гэж бичиж “аман зохиол”-ын судлал XVII-XVIII зууны үед өрнөдөхөнд үүссэн тухай дурдаад,

“Манайд ч саяхан болтол ардын уран бүтээлийг утга зохиол судлагч нар маань үүсгэж ардын яруу найраг, үлгэр туульсыг утга зохиол шинжлэлийн үүднээс голчлон судалсаар ирлээ. Ардын дууг ч яруу найргийн нь талаас судалж ирлээ. Одоо харин байдал өөр болж, ардын уран бүтээлээс зөвхөн яруу найргийн нь судлахаар хязгаарлахгүй бусад зүйлсий нь судлах болсон цагт мөнөөхөн “аман зохиол”-тойгоо зууралдаж байх нь тусгүй зохимжгүй хэрэг болж байна.(17-р тал)”

гэж “ардын уран бүтээл”-ийг “аман зохиол”, “утга зохиол” бусаар судлахыг уриалж байна.

Өрнөдөхөнд бол 1970-ад оноос “folklore”-гийн судалгааны хүрээнд “аман

зохиол” мэт “text”-ийг гол объект болгох хандлагаас “context”, “performance”-д гол анхаарал тавих хандлагад шилжих эргэлт гарч байсан. (Жишээлбэл Dell Hymes, Dan Bn-Amos нарын судалгааг үз.) Мөн “fakelore”(“хуурамч folklore”) гэсэн томъёог анх 1950 онд Richard M. Dorson ‘American Mercury’ сэтгүүлд гаргасан өгүүлэлдээ хэрэглэж ‘folk material’-ийг гуйвуулж хэвлэдэг явдлыг шүүмжилж байсан нь (Bendix 1997:190) Хүйтэн дайны үе болоод социалист орнуудын улсаас зохиол байгуулдаг ‘уран сайхны фестиваль’ мэт уран сайхны талаархи бодлого хүртэл шүүмжлэлийн байг өргөтгөөд байсан. (Мөн номын 193-р тал)

Ж. Бадраа Энэтхэгт сурсан учраас англи хэлэнд сайн, мөн гадаадад эрдэм шинжилгээний хуралд суудаг байсан учраас өрнөдөхийн судалгааны мэдээ, амьсгалыг мэдэж авч чаддаг байсан бололтой.

8 Ер нь ардын аман зохиол, ардын урлагийн судалгааг үүсгэн хөхүүлэгч байсан нь үндэсний үзэл, ялангуяа “Romantic Nationalism” болно. Тиймээс ардын урлагийн судалгаанд болсон эргэлт нь үндэсний үзлийн эргэлттэй зэрэгцээгээр байж мэднэ.

Түрүүн дурдсанаар үндэстэн бүрэлдэхэд “хэвлэлийн капитализм” шаардагддаг гэж Anderson бичсэн юм. Б.Ринчен(1905-1977) бол “хэвлэлийн” үндэсний үзлийн гол хүн байсан билээ. Тэрбээр (“ардын билиг” гэдэг үгийг өөрөө хэрэглэдэг байсан боловч) “аман зохиол”-ын судалгааг монголд үүсгэн суурь тавигчийн нэг бөгөөд туулийн тухай,

“Хэрэв эртний герегийн Хомер туульчийн Одиссе Илиад гэдэг хоёр тууль, орчин үеийн боловсролт хүн бүгдийн мэдвээс зохих зүйл болж, герман хүн, Нибелунгийн тууль гэдгээрээ дэлхийдэхнийг гайхуулж, франц хүн, Роландын тууль гэдгээ улс үндэснийхээ бахархал болгож, фин хүн, Ленрот гэдэг эрдэмтнийхээ ачаар, зуу гаруй жилийн өмнө ардынхаа хэлэлцдэг туулийг тэмдэглүүлэн Калевала гэдэг нэгэн мөчилгөнд эвлүүлж, фин үндэстний бахархал болгосны нь урдаа барьдаг болж, 1937 онд тэр туулийнхаа чуулганы бий болгон тэмдэглэсний нэгэн зуун жилийн ойг машид өргөнөөр тэмдэглэж, фин үндэсний утга соёлын эрхэм их баяр болгосон аваас, манай монгол ардын туульсын дээжийг Монголын судлал гэдэг ухаан анх үүсгэн бий болгосон орос улсын эрдэмтэн сургуультаан тэмдэглэлн нийтлэж, Зөвлөлт засгийн үед нэрт монголч Владимирцов Б. Я. орос хэлнээ зарим ойрад монгол туулийг маш сайхан буулгаж, яруу сайхан удиртгал бичин нийтлэснээр олон улсын туульсын

санд нэмэрлүүлсэн нь ардын билиг зүйч олон эрдэмтний анхаарал татан, шинжлэлийн зохиолд монгол туульсын нэр сэдэв орох боллоо.”

гэж бичсэн. Энд туульсыг тэмдэглэж нийтэлснээр, өөрөөр хэлбэл ном болгон хэвлээд сая үнэ цэнд хүргэж үндэстнийхээ бахархал болгож болно гэсэн ойлголт илэрхий байна. Бас Ринчен орчин үеийн Европт үндэсний үзлийг хамгийн сайн илэрхийлж чаддаг байсан уран зохиолын жанр болох ‘роман’-г Монголд анх зохиосон хүн мөн билээ.

Ж.Бадраа бол ‘роман’-аар биш харин зохиолын олон дуугаар үндэсний үзлийг бадруулж ирсэн. Тэрбээр “Халуун элгэн нутаг минь” гэх мэт дуунд ‘эцэг эх - Монгол (буюу Эх орон)’ гэдэг монгол дууны шинэ сэдвийг бий болгосон юм. Энэ нь үнэн хэрэг дээр гадаадаас авсан сэдэв (жишээ нь “Мать Россия”) боловч ‘эх - төрсөн нутаг’ мэт монгол ардын уламжлалт дууны сэдвийн үндэс суурь нь байсан. Үүнээс хойш олон зохиолын дуунд ‘ээж болсон Эх орон(Монгол)’ гэж дуулагдаад энэ сэдэв нь үндэсний үзлийн том эх үүсвэр болоод ирсэн. (Kamimura1996) Зохиолын дуунууд голдоо радиогаар дамжиж ардын дунд түгээгддэг байв. Иймээс ч Ж.Бадрааг ‘радио(телевиз)-гийн үеийн үндэсний үзэлтэн гэж хэлж болно.

Үндэний үзлийг дамждаг гол дамжуулга болох ‘media’-гийн хувьд ‘ном, сонин’-оос ‘радио, телевиз’-руу шилжилт гарсан учраас дээр дурдсан ардын урлагийн судалгааны эргэлт ч болсон юм.

9 Дээр үндэсний соёл гэсэн ойлголт тухайн цаг үеийн улс төр, нийгмийн орчин, нөхцөл шалтгааны дагуу хувьсаж, ардын бүтээл, тухайлбал хөөмийг үнэлэх арга барил, зарчим ч өөрчилж ирсэн гэдгийг хауулсан юм. Бас радио мэт, ер нь ‘media’-гийн үзүүлсэн нөлөөний тухай ярьсан.

Үүнтэй холбоотой чухал ойлголт бол Lord-ын хэлсэн “оригинал”-ын тухай ойлголт болно. Lord

“Тоглолт нь тоглолтоос илүү явдал, дахин бүтээх явдал мөн. Нэг ёсоор бүх тоглолт нь “цорын ганц” оригинал биш ч гэсэн “нэг” оригинал болно.

Үнэн хэрэг дээрээ аман уламжлалын хувьд “оригинал” гэсэн бидний ойлголт нь яамар ч утга байхгүй. Бид бичиг нь анхны тогтвортой норм болгон тогтоочихсон нийгэмд өссөн учраас “оригинал” чахал, зүй ёстой гэж ойлгоод юм болгонд байх ёстой гэж санадаг. Аман уламжлалын хувьд анхны тоглолт нь ийм “оригинал” гэдэг ойлголттой таардаггүй. Хувилах “оригинал” байхгүй

учраас бид “хувилбар”-ын тухай бас оновчтой хэлж болохгүй юм. (Lord: 101) гэж “оригинал” гэдэг ойлголт нь бичгийн нийгмийн ойлголт мөн бөгөөд “аман уламжлал”-ын нийгэмд таарахгүй гэдгийг харуулсан юм. Ер нь Монголд ч гэсэн бичигт тэмдэглэн буулгасан “аман зохиол”-оос гадна ердийн ардын урлагийн хувьд “оригинал” гэдэг ойлголт 1970-80-ад он болоод сая гарж ирсэн гэж хэлж болох юм.

Гэвч радио телевиз “аман уламжлал”-ын нийгэмд хүмүүсийг дахин оруулж “оригинал”-ын тухай асуудал байхгүй болох биш, харин дүрс дууны бичлэг амархан хийж хуулбарлан олшруулж болдог болсон учраас илүү нарийн төвөгтэй асуудлыг үүсгэж байна.

Ер нь соёлын эзэн (субъект) болон тогтоочихсон ‘үндэстэн’ гэдэг ойлголт, ‘үндэстэн-улс’-ын явуулж ирсэн бодлого, ардын урлагийн судалгааны хандлага, ‘үндэсний үзэл’-ийг дамжуулдаг сонин, радио гэх мэт ‘media’-гийн хөжлийн дотор хөөмийг дахин үзэх хэрэгтэй байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Кино

Бадраа, Ж.

1982 *Монгол хөөмэй*. Телекино үйлдвэр.

Дожоодорж

1983 *Ардын язгуур урлаг*. Телекино үйлдвэр.

Ном

Anderson, B.

1991 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London and New York: Verso.

Бадраа, Ж.

1998 *Монгол ардын хөгжим*. УБ.

Ben-Amos, Dan & Goldstein, K.(eds.& intr.)

1975 *Folklore: Performance and Communication*. The Hague,Mouton.

Bendix, R.

1997 *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: Univ. of Winsconsin Press.

Болдбаатар, Ж.

1996 Бодол чиваиргэн, үг туниу миний нөхөр: Зохиогчийн тухай зориулон хэлэх хэдэн үг. Жанцанноров 1996-д.

Энэбиш, Ж.

1991 *Хөгжмийн уламжлал шинэчлэлийн асуудалд*. УБ.

Hobsbawm, E. & Ranger R. (eds.)

1983 *The Invention of Tradition*. England: Press of Univ. of Cambridge.

Hymes, D.

1975 Breakthrough into Performance. In Ben-Amos & Goldstein 1975, pp.11-74.

Жанцанноров, Н.

1996 *Монголын хөгжмийн арван хоёр хөрөг(сонатын аллегро)*. УБ.

1998 *Өмнөх Үг*. in Badraa 1998.

Kamimura, A.

1996 Алтайн урианхайн найрын дуу. *Японы монгол судлалын холбооны мэдээ*, No.26(1995),pp.1-15. Токио.

2000a Тууль хайлах нь үндэсний урлаг болсон нь. *Японы монгол судлалын холбооны мэдээ*, No.30(2000),pp.1-26. Токио.

2000b Ойрд, Урианхай. Аяабэ,Ц. (ред.) *Дэлхийн үндэстнүүдийн нэвтэрхий толь*.

Токио: Коубундоу.

- 2001 Баруун монголын тууль ба уран сайхны талаархи бодлого. *Аман зохиол судлал*, 24(2001), pp.67-82. Токио.

Lord, Albert B.

- 1960 *The Singer of Tales*. Harvard Studies in Comparative Literature, 24. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Лувсанвандан, С.

- 1981 *Нийгмийн дэвшил, уран сайхны соёлын хөгжилт*. УБ.

Мөнх-Эрдэнэ, Л.

- 1999 Үндэстний онолын асуудалд. *Studia Historica*, Tom.XXXI, Fasc.12. УБ.

Pegg, C.

- 1992 Mongolian conceptualizations of overtone singing (хөөмii). *British Journal of Ethnomusicology*, 1992 Vol.1, pp.31-54.

Ринчен, Б.

- 1966 Манай ардын туульс. *Монгол ардын баатарлаг туульсын учир* -д. УБ.

СТ

- 1981 *БНМАУ-ын соёлын түүх(1921-1940)*, Тэргүүн Боть. УБ.
1986 *БНМАУ-ын соёлын түүх(1941-1960)*, Дэд Боть. УБ.
1999 *Монголын соёлын түүх, III*. Монголын соёл урлагийн их сургууль, Соёл урлаг судлалын хүрээлэн, УБ.

Тогтоол

- 1967 *МАХН-аас урлаг-утга зохиолын талаар гаргасан тогтоол шийдвэрүүд(1921-1966)*. УБ.